N◎DVS L'aperiòdic virtual de la Secció Clínica de Barcelona
Dipòsit legal B-24256-2010. ISSN 2013-8539

NODVS L
Desembre de 2017

# Sobre el llibre “Construyendo mundos. Autismo, atención precoz y psicoanàlisis. El caso Dídac” de Cecília Hoffman.

Presentació del llibre “Construyendo mundos. Autismo, atención precoz y psicoanàlisis. El caso Dídac” de Cecília Hoffman a la Biblioteca Jordi Rubió i Balaguer de Sant Boi de Llobregat el dia 10 d’octubre de 2017, sota el marc del Dia Mundial de la Salut Mental.

Marta Gutiérrez Alsina

## Resum

El llibre que ens convoca, explica de forma molt lúcida i alhora rigorosa (una tasca gens fàcil) l’encontre amb el Dídac un nen de 1 any i 7 mesos que es presenta de forma aparatosa i greu, en paraules de l'autora. L'acompanya una gran angoixa que el fa fugir de la proximitat de les persones, sembla amenaçat, no obstant, a partir de certa docilitat que permet la presència de l'analista s’inicia el treball que ens presenta l'autora en el llibre, una mostra de deixar-se guiar mútuament i on la precocitat de la seva intervenció varen ser fonamentals per al futur del nen.

## Paraules clau

Autismo, atención precoz, invención, Construyendo mundos.

La petita infància estableix la base de la vida, així mateix l’arribada al món d’un nen compta alhora amb molts factors que afectaran tant de forma positiva com negativa. Així, l’entorn en el que haguem arribat, el desig dels pares, els ideals, les angoixes, les pors, i factors tant decisius com l’entrada al llenguatge o la construcció del cos, ens deixaran una marca que ens acompanyarà tota la vida. Aquestes coses inevitablement ens conformaran com a persones marcaran un estil, una manera de fer particular en tots nosaltres però també ens faran patir i en alguns casos poden arribar a obstaculitzar moments vitals del nostre desenvolupament. És en aquest punt, que l’atenció precoç té raó de ser.

La Cecília que va desenvolupar la seva tasca professional i humana en un Centre d’Atenció Precoç, el de Sant Boi, explica el privilegi que va suposar per ella poder ser testimoni de fets d’aquesta naturalesa que en molts casos es jugaven “en directe”, davant els seus ulls però no era precisament per la simple fascinació d’observar-los que li resultava privilegiat, sinó pel valor d’oportunitat terapèutica que podien suposar per al futur dels nens.

Dipòsit legal B-24256-2010. ISSN 2013-8539

En el moment del seu naixement, el nen s'ha d'integrar i inserir en un món amb unes lleis determinades i amb una estructura feta de llenguatge, aquesta entrada al llenguatge sempre tindrà els seus efectes, que poden comportar un menor o major compromís subjectiu. Perquè com bé assenyala la Cecília, l'ésser humà necessita un ordre del món i aquest ordre és l'aparell simbòlic (el llenguatge), que no es immutable sinó canviant: canvien les costums, les prioritats, la moral que ens orienta... "i tot això s'acompanya de moments de confusió, dubte, d'errors sobre com fer en la convivència social, familiar, de parella, en definitiva amb els altres" [1]

Aquest ordre simbòlic construït amb paraules, podríem dir que té per una part que es comuna, compartida per tots nosaltres i alhora una que és particular a la nostra història, cito a la Cecília:

*"... es importante tener en cuenta otra perspectiva sobre el lenguaje: las palabras pueden golpearnos, entristecernos, consolarnos, sorprendernos, asustarnos, dejarnos indiferentes... es decir, las palabras nos impactan, pueden golpearnos. Algunas se quedan, adheridas, no se van"* [2]

Així doncs no es estrany que a vegades petites coses ens afectin, sembla una contradicció, però a vegades la vida es juga en petits detalls que marquen un viratge que pot deixar una gran empremta, el valor d'un instant, d'un acte a temps, implica en moltes ocasions un pas de gegant. Ho testimonia el Dídac i la Cecília ho posa en paraules. El llibre conté un meravellós exemple que obre un capítol titulat "Un momento constituyente":

*"Una mañana a la hora de entrar, en la sala de espera que está junto a la puerta de acceso al local, una niña, Sandra, que había llegado con mucha antelación a la hora de su cita, había dejado sobre una mesa baja unas llaves de juguete. Dídac las había cogido sin que ella reaccionara en contra. Formulé la demanda en nombre de Dídac y ella asintió: se las prestaba. Le di las gracias. Durante la sesión, Dídac pareció olvidar las llaves sobre la mesa baja del despacho y se dedicó a sus cosas: el coche rojo, el paseo, las cortinas y canciones, la pelota y otros objetos en la dinámica mencionada de tocarlos y dejarlos caer. Cuando le dije que era la hora de salir no estábamos en el despacho, pero habíamos dejado, como siempre, la puerta abierta. A toda velocidad, entró, cogió las llaves y las aferró contra su pecho. Fue un gesto sorprendente. El suelo por donde habíamos pasado estaba lleno de pequeños objetos olvidados. Este era diferente, recordado y recogido. Todo ocurría deprisa. Él corría y se hacía presenta en la sala de espera a la que llegué rezagada.*

*[...] Él (Dídac) y ella (Sandra) se miraban seriamente. Él, en posesión de las llaves, que cada vez aferraba con más decisión contra su pecho; ella en actitud que, silenciosamente, nos hacía saber que esperaba que le fueran retornadas. Ellos captaban perfectamente la situación. Recordemos que esta se producía, además, en el momento en que era la hora de entrar para la niña y de salir para Dídac, lo cual deslizaba cierto tono de premura en la demanda, también silenciosa, de los padres respectivos.*

*[...] Así que con calma, nos disponíamos a iniciar una negociación, a abrir un tiempo. Pero repentinamente y sin palabras, las llaves le fueron arrebatadas a Dídac de las manos y entregadas a la niña, que pasó a tomar posesión en silente convicción. El aullido inmediato de angustia de Dídac fue brutal, acompañado de toda la cohorte de fenómenos de agitación, ojos girados, la cabeza hacia atrás...*

*El tiempo para propuestas había terminado.*

*Tampoco dije nada. Corrí al otro extremo del local, a su sala de "alepapá", cogí unas llaves parecidas a las de Sandra, e inicié el regreso, corriendo, oyéndolo gritar. Al llegar, le entregué*

Dipòsit legal B-24256-2010. ISSN 2013-8539

*las llaves. Al obtenerlas, dejó de gritar, me miró de manera sostenida por primera vez, sonrió establemente por primera vez, se secó las lágrimas con el puño, dijo "gracias" –con voz muy alta, sosteniendo la sonrisa y con una fonética que revelaba su poca destreza en el ejercicio fonemático- y pasó a contemplar las llaves con un brillo indudablemente nuevo en la mirada, que dirigía también a mí, de manera alternativa. Conmocionada le contesté: "De nada".* [3]

Aquest fragment que els he llegit està farcit de detalls que esdevenen una veritable ensenyança i mostra el que us comentava, com pot succeir en un instant quelcom que pot esdevenir determinant si hi ha algú disposat a rescatar-ho. Per el Dídac, la presència atenta de la Cecília, el porta a poder traspassar un límit amb la paraula, límit que fins aleshores ell no havia estat capaç de prendre en nom propi. Amb aquest acte de la Cecília ell decideix prendre la paraula, precisament per dirigir-li a ella, per retornar-li alguna cosa del seu gest. Darrera del "gràcies" podem dir, hi ha el Dídac, hi ha un subjecte. Això sabem que és especialment problemàtic en l'autisme donada la particular relació que aquests subjectes tenen amb la paraula, la qual a vegades es presenta de forma repetitiva o en forma de vocabulari propi, en definitiva un ús de la paraula que no permet o que restringeix en gran mesura la comunicació amb l'altre, fet que genera una dificultat per entrar en el discurs comú.

Reprenent una qüestió que hem començat a plantejar abans, en l'atenció precoç també esdevé molt important el paper dels pares. Es necessari poder preservar un lloc per ells on poder dir sobre l'angoixa que els generen totes aquelles manifestacions peculiars del seu fill, facilitar un entorn on poder obrir preguntes, on fer un treball conjunt de saber i d'aprenentatge del seu fill per permetre elaborar un vincle únic. Vincle més enllà del ideal de normalitat, principal agent de segregació. Un dels principis ètics que regeix la nostra pràctica, és el respecte a la singularitat. Per a nosaltres no existeix una forma "normal" o "correcta" d'estar en el món, entenem que cada subjecte ha de trobar una forma de poder ser-hi i de poder relacionar-se, més enllà de la normalització que s'imposa avui en dia. Per això ens basem en una clínica del funcionament, partim de la base que d'entrada no tenim un saber sobre aquell nen que tenim davant i que la nostra tasca és l'escolta, com deia la Donna Williams, una autista que ha pogut testimoniar per escrit sobre el seu propi autisme, "Busco un guía que em segueixi".

Que millor que parar atenció al relat de qui ho viu en primera persona?

En la nostra pràctica diària en els dispositius d'atenció precoç no estem sols, treballem en la interdisciplinarietat, convivim diverses disciplines, la neuropediatria, la psicología, la fisioterapia i el treball social es mantenen en conversa, posant en tensió diferents formes d'entendre i veure el nen, sense perdre de vista la subjectivitat d'aquest.

Així mateix, com bé fa resó el llibre que presentem avui, les llars d'infants i les escoles esdevenen un lloc fonamental amb el que mantenir un diàleg, doncs són el primer espai de socialització al que un nen pot accedir i en els casos en que existeix una problemàtica, esdevenen un element molt valuós que pot afavorir la seva evolució en molts aspectes, així com propiciar l'estructuració simbòlica del món. Per això es la nostra tasca mantenir un treball de prevenció i detecció així com de coordinació. L'escolarització, és un moment delicat per als nens i les seves famílies i convé aturar-se pacientment. En el cas del Dídac la coordinació amb la llar d'infants i l'EAP (Equip d'Assesorament Psicopedagògic) van afavorir una gradual adaptació, clau per el nen.

Com dèiem, hi ha diferents disciplines que assumeixen funcions crucials en la petita infància. No obstant, es important entre tots que no perdem de vista la subjectivitat tant del nen com del seu entorn. Més enllà de les afectacions que puguem trobar m'agradaria posar l'accent en el subjecte, és a dir, de quina manera el nen ha donat o pot donar una resposta al que li succeeix.

Dipòsit legal B-24256-2010. ISSN 2013-8539

En moltes ocasions, les respostes dels nens amb autisme son percebudes com anòmales, malaltes, esdevenint insuportables en altres àmbits.

Entenem, que més enllà de l'etiqueta, quan estem davant un nen, estem sobretot davant un subjecte que es manifesta i que té alguna cosa a dir, tot i que a vegades, el seu llenguatge no sembli present, l'observem alterat o estigui obstaculitzat, considerem que sempre darrera de qualsevol manifestació hi ha un subjecte que respon i la nostra tasca és la d'escoltar-lo i acompanyar-lo, acollint qualsevol manifestació com un esforç de dir alguna cosa, retornar-li que d'alguna manera acollim el que té a dir. A partir d'aquí, es poden produir canvis importants i valuosos, perquè els nens assumeixen el risc, en molts casos, de sortir de la seva bombolla.

L'autisme és un concepte que agrupa moltes manifestacions diferents. La subjectivitat d'un nen, no s'atrapa amb un diagnòstic, per això l'anomenat TEA és un concepte molt obert. Pel fet que no existeixen dos subjectes iguals no podem definir un universal de l'autisme.

L'acte de la Cecília és un exemple de "saber no saber", no sense orientació però en cap cas sota una orientació protocol·lària, sinó l'orientació d'algú conscient que no tot es pot explicar, que la teoria mai és completa i que en l'encontre amb un subjecte no es sap que passarà:

*"En el encuentro del practicante del psicoanálisis con el sujeto autista, como en toda experiencia humana, las cosas no están predefinidas. No se sabe qué ocurrirá. No hay test, ni manuales, ni garantías.*

*Asumimos el compromiso de un tiempo de oferta, sabedores de que quien pide ser acompañado en un trayecto orientado por el psicoanálisis, sea cual sea su diagnóstico, está atrapado en un modo de satisfacción que él mismo desconoce y desearía cambiar. Asumimos así exponernos a la conmoción, contando con nuestro deseo como impureza que fecunda el proceso".* [4]

Del llibre que avui ens convoca m'enduc moltes coses que també han deixat una petjada en mi, possible gràcies a la capacitat de transmissió de l'autora, qui amb el Dídac ens han mostrat que és transitar per una aventura única i insòlita on no existeixen els protocols, donat que la invenció sempre és subjectiva, d'aquí la importància de prendre cada cas com si fos el primer, perquè l'experiència ens demostra que cada cas que s'inscriu sota el nom d'"autisme" planteja una pregunta que posa en qüestió qualsevol saber establert. El desenvolupament del nen i el futur és sempre incert, però nosaltres com la Cecília podem ser-hi per acompanyar-lo, conscients que és en l'acompanyament on es produeixen les veritables invencions.

*"Desde nuestra perspectiva, en cambio, en cada tratamiento hay algo de descubrimiento, de sorpresa, algo inesperado; no previsto por el saber ya constituido, e imposible de prever. Y eso que ocurre de manera sorpresiva constituye la palanca del tratamiento".* [5]

Aquest llibre parla de la sorpresa que podem llegir en la disposició de la Cecília a deixar-se "commocionar", al criteri de no donar les coses per sabudes, conscient del impacte que podria tenir en el nen, sinó més aviat l'autora es posa al treball de "construir un saber a través d'un saber fer", doncs és sempre a posteriori que podem extreure l'efecte dels nostres actes i aquest llibre és l'exemple d'una pràctica ètica, digna amb el subjecte, sostinguda per la Cecília i el Dídac.

## Notes

[1] Cecília Hoffman. Construyendo mundos. Autismo, atención precoz y psicoanálisis. El caso Dídac. Ed. Gredos. Madrid. 2016. Pàg. 104

Dipòsit legal B-24256-2010. ISSN 2013-8539

[2] Ídem. Pàg. 24

[3] Ídem. Pàg. 87, 88, 92.

[4] Ídem. Pàg. 36.

[5] Ídem. Pàg. 33

## Bibliografia

Cecília Hoffman. Construyendo mundos. Autismo, atención precoz y psicoanálisis. El caso Dídac. Ed. Gredos. Madrid. 2016